

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ

на гл. ас. Лейла Стефанова Димитрова, доктор

МОНОГРАФИЯ

1. Димитрова, Л. Ролята на чуждоезиковото обучение в индустрията на спорта и туризма в свободното време. НСА ПРЕС, София, 2019. ISBN 978-954-718-578-4.

THE ROLE OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING IN THE INDUSTRY OF SPORT AND TOURISM IN FREE TIME

Knowing foreign languages is an essential part of the widening contents of the professional field of activity of those engaged in the field of sport and tourism in free time and it significantly raises the requirements towards the quality of education of the students who want to work in this area.

This work views Russian language studies as an obligatory component of the professional preparation of specialized employees in the industry of sport and tourism in free time and it justifies the necessity of optimization and modernization of this education. The practical implication of the work is related to the explanation of the methods and the arrangement of the professionally oriented lexical and grammatical materials in Russian as a foreign language. This material, divided into modules with different topics and sample lessons, is ready for direct use in the process of education both of sports specialists (athletes, coaches, referees, instructors, technical staff, etc.) and of those who seek realization in the industry of tourism, wellness and SPA services (guides, sports animators, managers, masseurs, therapists, beauticians, etc.). The monography also justifies the need of designing a new curriculum and teaching materials oriented towards the specific needs of sports students and meeting the contemporary aims of the specialized education in Russian language in this field.

The suggested theoretical course which is included in the monography emphasizes on: acquisition of the different kinds of speaking skills (speaking, audio, reading) in Russian language on the basis of sports oriented lexical and grammatical minimum; acquisition of a certain amount of general vocabulary which is widely used in the field of sport and tourism in free time; acquisition of basic terminology in students' major; development of skills for conscious use of the learnt lexical material in oral communication; acquiring habits for dialogue and monologue way of speaking with the use of the most common and relatively simple lexical and grammatical means in the field of certain professionally oriented communication; building skills for seeking information in Russian about students' majors.

Към пазара на услугите в областта на спорта и туризма в свободното време има нарастващ интерес, което води до логичното му разширяване. Това е сектор, въздействието на който е насочено към хората, и затова негова ключова характеристика са специализираните кадри. Развитието на този сектор се гради на доброто сътрудничество между сферите на образованието и трудовата заетост, обединени от обща цел - осигуряване на компетентна работна сила с подходящи умения. Владееенето на чужди езици заема съществена част от разширяващото се съдържание на професионалното поле на дейност на ангажираните в бранша, като значително повишава изискванията към качеството на образованието на бъдещите випускници – специалисти в тази сфера.

Руският език е признат като един от основните езици за международно общуване, като по брой хора, за които е рóден, заема осмо място в света. Той е сред водещите езици в областта на международната спортна комуникация, като същевременно нараства и ролята му в туризма, уелнес и СПА индустрията в нашия регион.

В този труд се разглежда обучението по руски език като задължителен компонент от професионалната подготовка на специализирани кадри за индустрията на спорта и туризма в свободното време, като се аргументира необходимостта от оптимизиране и осъвременяване на това обучение. Практическото значение на работата е свързано с методическата обосновка, представянето и подредбата на професионално ориентиран лексико-граматичен материал по руски език като чужд. Този материал, разпределен в тематични модули и примерни уроци, е готов за непосредственото използване в процеса на обучение както на спортни специалисти (спортисти, треньори, съдии, инструктори, технически персонал и т.н.), така и на търсещите реализация в индустрията на туризма, уелнес и СПА услугите (екскурзоводи, спортни аниматори, мениджъри, масажисти, терапевти, козметици и др.). В монографията също така се обуславя необходимостта от разработване на нова програма и учебно помагало, ориентирани към специфичните нужди на студенти-спортисти и отговарящи на съвременните цели на специализираното обучение по руски език в тази сфера.

Предложеният в монографията лекционен курс по руски език акцентира върху: усвояването на видовете речева дейност (говорене, аудиране, четене) на руски език на базата на лексико-граматичен минимум със спортна насоченост; усвояването на определен обем общолитературна лексика, която се използва широко и в областта на спорта и туризма в свободното време; овладяването на базова терминология по профила на подготовка; развиване на умения за съзнателно използване на изучения лексикален материал в устната реч; придобиване на навици за диалогична и монологична реч с използване на най-употребяваните и сравнително прости лексико-граматични средства в сферата на дадената професионална комуникация; създаването на умения за търсене на информация по профила на подготовка на руски език.

УЧЕБНИ ПОМАГАЛА

- 2. Димитрова, Л. Учебно помагало по руски език за студенти от НСА „В. Левски“ – Първа част.** НСА ПРЕС, София, 2017 ISBN 978-954-718-487-9.

TEACHING MATERIALS IN RUSSIAN LANGUAGE FOR STUDENTS AT NSA “VASSIL LEVSKI” – Part One

The content of the teaching materials was created in relation to the curriculum of the subject “Russian language” at NSA “Vassil Levski”. They were designed as self-teaching materials for the students who study Russian at NSA but are characterized with clear structure and practicality. Part One of the teaching materials contains the basic lexical and grammatical peculiarities of nouns, adjectives and pronouns which are presented in the light of the specific needs of the sports students and meet the contemporary goals of the specialized Russian language education in this field. The material is presented in the form of various exercises with different level of difficulty. The aim of the exercises is building communicative competences, widening students’ vocabulary, considering the basic elements in the system of Russian language and activating habits for using certain grammatical structure in speech. Each exercise has a short and clear explanation. The inclusion of the new vocabulary in all types of exercises is a major means for its activation. The value of the teaching materials lies in the sports oriented material used in all topics and exercises

Съдържанието на учебното помагало е разработено в съответствие с учебната програма на дисциплината „Руски език“ в НСА „В. Левски“. То е предназначено за самостоятелна работа на студентите, изучаващи руски език в НСА, и се отличава с ясна структура и практическа насоченост. В първата част на помагалото се разглеждат основните лексико-граматични особености на съществително име, прилагателно име и местоимение, които са представени в светлината на специфичните нужди на студенти-спортисти и отговарят на съвременните цели на специализираното обучение по руски език в тази сфера. Материалът е представен във формата на разнообразни упражнения с различна степен на трудност. Целта на упражненията е изграждане на комуникативна компетентност, разширяване на лексикалния запас на студентите, осмисляне на основните елементи от системата на руския език и активизиране навиците на употреба на дадените граматически структури в речта. Всяко упражнение има кратко и достъпно формулирано условие. Включването на новата лексика във всички типове упражнения е основен способ за нейното активизиране. При създаването на учебното помагало сме се съобразявали с някои условия за активно усвояване на новите думи като: въвеждане на ограничено количество лексика (лексикален минимум); многократно срещане на думата/термина и упражняване на употребата ѝ; автоматизиране на употребата на новоизучените думи; включване на думата в нови словосъчетания и ситуации. Ценността на помагалото се крие в използвания във всички теми и упражнения

граматичен и лексикален материал, който е изцяло ориентиран към спортната тематика, т.е. към областта на реализация на обучаващите се в НСА „В. Левски“. Даденото помагало има чисто практическа насоченост и затова в него се разглеждат само основните термини, използвани в сферата на физическата култура и спорта. В края на помагалото са дадени приложения, даващи възможност за допълнително задълбочаване в изучавания материал.

3. Димитрова, Л. Учебно помагало по руски език за студенти от НСА „В. Левски“ – Втора част. НСА ПРЕС, София, 2018. ISBN 978-954-718-535-7.

TEACHING MATERIALS IN RUSSIAN LANGUAGE FOR STUDENTS AT NSA
“VASSIL LEVSKI” – Part Two

The main goal of Part Two of the teaching materials is building habits and skills for the use in speech of basic grammatical categories of Russian verbs (infinitive, conjugation, tense, and kind), of Russian particles, as well as creating automatic reactions in operating with this material. The teaching materials are subjected to the principles of orderliness, logics, consistency, clearness, arrangement of the material from simple to complex. The work on a certain topic supposes learning elementary grammatical rules which are presented in tables at the beginning of each lesson. Their acquisition is based on exercises – 4 or 10 depending on the topic. All exercises, tasks and situations presented to the learners meet the following requirements: they are based on examples taken from the texts and are pragmatic and oriented towards communication; meet the goals of education and prepare the students for real situations in their foreign language based professional communication; provoke the desire to talk; are directed to the development of monologue and dialogue communication. The use of a great amount of Russian sports vocabulary provokes each student's personal interest and is an important means for stimulating students' speaking activity. The grammatical material is presented in a table format so that it is clear and arranged and emphasize on a particular grammatical structure.

Главната цел на втората част на помагалото е формирането на навици и умения за употреба в речта на основните граматични категории на руския глагол (инфинитив, спрежение, време и вид), на руското причастие и деепричастие, както и изработване на автоматизъм при оперирането с този материал. То е подчинено на принципите за системност, логичност, последователност, яснота на изложението, разполагане на материала от простото към сложното. Работата по една или друга граматична тема предполага изучаването на елементарни граматични сведения, които са структурирани в таблица в началото на всеки урок. Закрепването им е последвано от упражнения, които са между 4 и 10 на брой в зависимост от темата на заниманието. Всички упражнения, задачи и ситуации, предлагани на обучаващите, отговарят на следните изисквания: основават се на примери от текстове с прагматична и комуникативна насоченост;

съответстват на целите на обучението и подготвят студентите за реални ситуации от чуждоезикова професионална комуникация; предизвикват желание за изказване; насочени са към развиването както на монологична, така и на диалогична реч. Използването в голям обем на рускоезична спортна лексика поражда личната заинтересованост на всеки студент-спортист и е важно средство за стимулиране на речевата им активност. За по-голяма яснота и прегледност граматичният материал в учебното помагало е представен във вид на таблици, които конкретизират даденото граматично явление.

ДОКЛАДИ НА НАУЧНИ КОНФЕРЕНЦИИ

4. Димитрова, Л. (2011). Особенности развития женских шахмат. I Международная научная конференция студентов и молодых ученых. Алматы, 2011, ISBN 978-601-7213-28-2, с.144-146, Изд. КазАСТ, 2011.

SOME FEATURES OF WOMEN CHESS' DEVELOPMENT

The latest publication raises one more interesting fact: it seems that female players drop out earlier from tournament chess than males do, on average. A popular explanation for the small number of women at the top level of intellectually demanding activities from chess to science appeals to biological differences in the intellectual abilities of men and women. Despite the increasing proportion of women in intellectually demanding professions, they are still underrepresented at the top level in science and engineering. There are various possible explanations for this apart from innate biological differences. Socialization and different interests gender roles, gatekeeper effects, cultural differences and higher participation rates of men are among them. The numbers are clear on this one: on the current rating list (September 2011) only Judit Polgar, universally praised as an exceptional talent, has been able to establish herself in the world Top 100. In the past people have resorted to many different explanations to resolve this enigma: historical, social, cultural and physiological. The difference between the sexes isn't confined to their respective playing strengths. Interestingly, it's also been found that men and women let their way of playing be influenced by the mere sex of their opponent. Men tend to choose riskier strategies when facing women rather than men, while women appear simply to play worse when sitting across from a member of the opposite sex. It was concluded that as soon as the participation rate of men and women (the proportion of female chess players) was statistically accounted for there would hardly be any room for biological, environmental, cultural or other explanations. Male superiority at the highest levels in chess could therefore be explained in purely statistical terms: since many more men play chess

there's a much higher range of chess skill among them, with the result that more individuals are able to make it to the top.

Чисто физическият елемент в шахмата е по-слабо застъпен в сравнение с другите спортове, което предполага сравнително висока степен на изравняване на силите между двата пола на шахматната дъска. Това обаче не се случва и в първата стотица на световната ранглиста (за септември 2011 г.) има само една жена – заемащата 48-о място Юдит Полгар. Причините за това положение не са малко и могат да бъдат обединени в няколко основни групи: 1) исторически; 2) психо-физиологични; 3) социални; 4) шахматно-методически. 1. В *исторически план* шахматът винаги е бил занимание, практикувано предимно от мъже. Възникнал преди столетия като стратегическа игра с цел обучаване на военачалници, до 30-те години на миналия век шахматът е бил „табу“ за жените. И докато първият международен шахматен турнир, в който са участвали само мъже, разбира се, е проведен през 1851 г. в Лондон, то първата женска надпревара се състои едва през 1927 г. 2. В женския шах огромно значение имат *психологията и емоциите*, като чисто шахматните познания в повечето случаи остават на заден план. Наблюденията на треньори сочат, че разликата в класите на игра започва да се проявява при децата на възраст 11-12 години – когато се формира женската и мъжката същност, когато се появяват особеностите на мъжкото и женското мислене. От гледна точка на *физиологията* разликите в устройството на женския и мъжкия мозък също определят редица особености на техния стил. 3. Съотношението момчета – момичета в шахматните клубове обикновено е 7:1 или 8:1. Пряк резултат от тази тенденция е и слабата популярност на женския шахмат, в пъти по-ниските наградни фондове на турнирите за жени и непривлекателността на бъдещето на „професионална шахматистка“. 4. Изследователският метод на работа, залегнал в основата на успеха на повечето гротмайстори от световния елит, е рядко срещат в практиката на жените шахматистки. Не тайна, че повечето от тях разчитат на „зазубрени“ дебютни варианти, което силно ограничава изследователския им потенциал и води до липса на самостоятелност в шахматното мислене. Това прави шахматистките зависими от насочващата роля на треньора, докато колегите им мъже се справят отлично със самоподготовката, като влагат големи усилия за откриването на „новинки“ и създаването на творчески концепции.

5. Димитрова, Л. (2011). Шахматът като спорт и като предмет на обучение. Трета международна научна конференция „Оптимизация и иновации в учебно-тренировъчния процес“, ISSN 1314-2275, с.222-227. УИ „Св. Кл. Охридски“.

CHESS AS A SPORT AND AS A SUBJECT OF EDUCATION

Abstract: Chess originated as an entertaining game many centuries ago and through the years was recognized as art and science. Gradually chess acquires some sport characteristics such as organized tournaments, World championship matches, foundation of World Chess Federation (FIDE) with its own independent structure and rules. Starting back from its origin chess has had many teaching purposes. Main among them are educational, instructive and developing. Pedagogical aspects of chess are widely practiced also. Chess develops memory, logical thinking, imagination and creativity. Social purposes of chess education have been proved also. Conclusion: all these skills can be developed not only by chess training, but the chess big advantage is its game structure that allows children to teach while they are playing and entertaining. **Key words:** chess – from entertaining game through science and art to becoming a sport; chess as an educational tool; purpose of chess education; pedagogical aspects of chess education; social purposes of chess lessons.

Шахматът е възникнал като развлекателно-интелектуална игра преди хиляди години, като през вековете е оприличаван и отъждествяван и с наука, и с изкуство, и със спорт. Безспорно древната игра притежава редица спортни характеристики като: организирани турнири, мачове за световната титла, Международна шахматна федерация (ФИДЕ) със собствена независима структура и правила. Физическата активност, макар и косвено, е неразривно свързана с шахмата, тъй като заедно с увеличаващата се динамика на шахматните състезания нарастват и изискванията към физическата подготовка на шахматистите. Независимо от нивото на чисто шахматната си подготовка играчите трябва да имат стабилна нервна система и здрав организъм, за да могат да издържат натоварванията по време на дългите битки над черно-белите полета. Това налага съвременните шахматисти да практикуват един или повече допълнителни спортове, които им помагат да се поддържат в оптимална кондиция и да преодоляват екстремните ситуации, възникващи нерядко по време на партия. Въпреки многобройните промени, които играта е претърпяла през тези повече от 2000 години от възникването си до наши дни, едно от безспорните ѝ предимства днес е именно доказано високата ѝ ефективност като инструмент за обучение и развитие на определени социални характеристики у децата и подрастващите. Най-важните задачи на обучението по шахмат могат да се разделят в три основни групи: 1. Образователни (децата да придобият навици за самостоятелна работа с шахматна литература, писмени издания и компютърни програми; писмено да анализират партиите си, да правят изводи и да си поставят задачи за изпълнение.) 2. Възпитателни (да развива у децата от ранна възраст навици за труд и желание за усъвършенстване на възможностите; да подпомага придобиването на знания, навици и умения, необходими в реалния живот; да изяви силните страни от характера им). 3. Развиващи (да развива интелектуалния потенциал на личността чрез стимулиране стремежа към познание; да стимулира абстрактно-логическото мислене; да съдейства за активното използване на получените знания в реалния живот). **Изводи:** В многовековната си история шахматът е претърпял редица трансформации – от развлекателно-интелектуална игра, през феномен на изкуството и научна дисциплина,

за да изкристализира съвременната му същност на всепризнат и уважаван спорт. Като предмет на обучение шахматът е средство за разностранно развитие на индивида, универсална дисциплина с игрови характер, насочена към изграждане на обща култура, логическо и творческо мислене. Уроците по шахмат подпомагат формирането на личността, развитието на творческия потенциал, на качества като инициативност, активност, трудолюбие, самостоятелност.

6. Димитрова, Л. (2012). Особенности на женския шахмат. Четвърта международна научна конференция „Съвременни тенденции на физическото възпитание и спорта“, ISSN 1314-2275, с.272-277. УИ „Св. Кл. Охридски“.

MAIN CHARACTERISTICS OF WOMAN CHESS

Abstract: In chess, an intellectually demanding activity, men dominate at the top level and the difference in the performance of the best men and women is very big. Despite the increasing proportion of women in intellectually demanding professions, they are still underrepresented at the top level in chess. Only 1 per cent of Grandmasters, the best players in the world, are female and there is only one woman among the best 100 players in the world. There are several potential explanations for this apart from innate biological differences. The reasons for this situation may be divided into several groups. **Key words:** chess, woman players, gender differences, participation rates, women are under-represented at the top end.

Материалът задълбочава темата, започната година по-рано с доклада „Особенности развития женских шахмат“, като се концентрира върху съвременното състояние на женския шахмат. Изтъква се, че през последните години женският шахмат в световен мащаб прогресира: дамите побеждават в мъжки турнири, записват точки срещу световни шампиони, получават международни звания по „мъжката версия“. Постиженията на шахматистките растат с такава скорост, че все по-актуален става въпросът да продължаваме ли да разделяме шахмата на „мъжки“ и „женски“? В шахмата, както е известно, успехът се определя преди всичко от умствените способности. Сравнителен анализ на резултатността на десетте водещи шахматисти и шахматистки в света, направен на базата на 400 партии, в половината от които съперниците са мъже, а в останалите – поне единият играещ е жена, показва, че 52% от мъжките двубои завършват с победа на една от страните (при 48% ремита), докато този процент в срещите с дамско участие е 68%, а равенствата са едва 32 на сто. Подчертава се също така водещата роля на *психологическата настройка* в женския шах, като се изтъква, че според съвременните треньорски концепции игнорирането на психологическите особености на пола е една от основните и най-често срещани грешки в треньорската работа. Посочва се също, че в *методично отношение* женският шахмат сериозно се отличава от мъжкия, тъй като недостатъчната изследователска работа или пълната липса на такава в началните години на шахматно обучение лишават

момичетата от такъв важен стимул за развитие като удовлетворението от резултатите от собствените търсения.

7. Димитрова, Л., В. Петкова (2014). Използване на съвременен шахматен софтуер и интернет в учебния процес на специалисти по шахмат във ВУ. Втора научна конференция с международно участие „Съвременни тенденции, проблеми и иновации във физическото възпитание и спорта във висшите училища“, с.40-47. ISBN 978-954-644-581-0. ИК – УНСС.

USE OF MODERN CHESS SOFTWARE AND THE INTERNET IN LEARNING PROCESS IN HIGHER EDUCATION

Abstract: Object: To reveal the main benefits of using specialized computer software in preparation of chess specialists in higher education. Methods: appropriate use of professional chess software (Chessbase, Fritz, Chess Assistant, Rybka, Houdini). Results: the main parameters of the specialized chess software have been revealed: input, storage, classifying, grouping, viewing, sorting, searching, analyzing, commenting and any operations on chess games or on separate positions and parts of the game. Conclusion: thanks to the most important parameters of the software (fast action, high accuracy of the calculations, greater reliability when working with open and ending bases, storing huge database of chess games) it is indispensable in the process of educating specialists in chess in the universities. **Keywords:** Chess specialists in higher education; chess software; database; chess education.

Цел: Да се разкрият основните ползи от използването на специализиран компютърен софтуер при подготовката на специалисти по шахмат във ВУ. **Методика:** прилагане на професионален шахматен софтуер (Chessbase, Fritz, Chess Assistant, Rybka, Houdini). **Резултати:** разкрити са основните параметри на специализирания шахматен софтуер – въвеждане, съхраняване, подреждане, групиране, разглеждане, сортиране, търсене, анализиране, коментиране и извършване на всякакви операции над шахматни партии или отделни позиции и фрагменти от тях. **Изводи:** Благодарение на най-важните параметри на разглеждания софтуер (бързо действие; висока точност на извършваните изчисления; голяма надеждност при работа с дебютни и ендшпилни бази; съхраняване на огромна база данни) той е незаменим помощник в процеса на обучение на специалисти по шахмат във ВУ. Прилагането на този софтуер: 1. Значително оптимизира учебния процес, тъй като спестява много от времето, използвано за изчисления на различни ходове и варианти, както и за потвърждаване или коригиране на тези изчисления. 2. Води до по-качествен процес на обучение предвид непрекъснато актуализиращите се бази данни, които показват последните теоретични разработки и тенденции в световен мащаб. 3. Приучва специалистите по шахмат към постоянно използване на подобен софтуер – подход, без който е немислимо

съвременното шахматно обучение. 4. Прави работния процес значително по-интересен и разнообразен, предлагайки и на преподавателя, и на специалистите много по-широк кръг от възможности за водене на заниманията.

8. Dimitrova, L. (2014). Comparative Analysis of the Chess Olympiad Trends. International Journal of Scientific and Professional Issues in Physical Education and Sport, Vol.5, 2/2015, p.197-199; UDC 796 ISSN 1857-7687.

The Chess Olympiad is a biennial chess tournament and the most important team event on the world chess calendar in which teams from all over the world compete. It is organized by World Chess Federation (FIDE) and comprises an open and women's tournament. Each national federation seeks to present the strongest possible team so usually the top world players compete in this event. Undoubtedly they set modern trends in chess development therefore it is worth to do comparative analysis of some Olympic indicators. Conclusions: 1. During the last three chess Olympiads the number of participating players has been increased significantly. 2. Parallel with the number of participants their chess level increases too. More GMs and IMs take part in both sections of the Olympic tournament. 3. Draw percentage has gone down during observed period. This trend is more visible in Women events. 4. Women chess is much more unpredictable than men's. Women chess is also uncompromised and very entertaining. Men chess is more solid, pragmatic and conservative, and women game, on the contrary, is brighter, more emotional.

Шахматните олимпиади са турнири, които се провеждат веднъж на две години, и са най-важното отборно събитие в шахматния календар, в което участват отбори от цял свят. Организирант се от Международната шахматна федерация (ФИДЕ) и включват два отделни турнира – за мъже и жени. Всяка национална федерация се стреми да участва с най-силните си отбори, поради което шахматните олимпиади поставят съвременните тенденции за развитието на този спорт. Поради това сравнителен анализ на някои олимпийски показатели би допринесъл за по-доброто разбиране на тези тенденции. **Изводи:** 1. За последните три шахматни олимпиади броят на участниците се е повишил значимо. 2. Едновременно с броя на участниците се повишава и шахматното им ниво. Все повече гротмайстори и международни майстори участват в двете секции на надпреварата. 3. Процентът на ремитата е намалял значимо през наблюдавания период. Тази тенденция е видима повече в женския турнир. 4. Женските партии са много по-непредвидими от тези на мъжете. Предвид по-професионалното си отношение към шахмата мъжете играят по-солидно, прагматично и консервативно, което води до повече закономерни равенства.

9. Dimitrova, L. (2014). Chess Players and Events Development. Proceeding Book 7th International Scientific Congress „Sport, Stress, Adaptation”, Sofia, Extra issue, 2014. ISSN 2367-458X (CD). p.827-832.

Objective: Research conducted on behalf of FIDE Development Committee showed that lately chess has grown strongly worldwide. The Committee has discussed a lot about how to measure the development of chess in a simple but a clear way. The idea was to create several performance indicators to give to the chess community information about main trends in chess players and event development. Eventually six indicators have been considered by the members of the Development Committee. These indicators have been measured by Martin Huba, the President of Slovakian Chess Federation. Four of them have been objects of our research: **1.** Number of active players with FIDE rating. The FIDE Rating system is a numerical system in which fractional scores are converted to rating differences and vice versa. Its function is to produce scientific measurement information of the best statistical quality. The research answers questions: How many FIDE rated players are there in the different countries? Which Federations contribute most to the statistics? **2.** Number of open tournaments. The number of open chess tournaments increased significantly by 37% during the monitored period (2013 year). Several big federations, principally European ones, organized the most of opens. **3.** Number of round robin tournaments. In round-robin tournaments each player plays every other player in two games (once as white, once as black). The number of such tournaments went down in 2013 and the most common explanation is the influence of the global financial crisis. **4.** Number of games. In 2013 there were almost one million FIDE rated games played in total around the world and it's quite obvious that there is still a very promising potential. The growth of FIDE rated games in India is the most impressing.

Проучване, направено по поръчка на Комисията за развитие на шахмата към Международната федерация по шахмат (ФИДЕ), показва, че напоследък този спорт бележи сериозен ръст в световен мащаб. Специална комисия към Международната федерация дискутира възможностите за измерване развитието на шахмата по прост, но ясен начин. Възникна идея да се създадат няколко индикатора, които да информират шахматната общност за основните тенденции, свързани с шахматистите и шахматните състезания. Комисията се обедини около шест такива индикатора, четири от които са разгледани в статията. **1.** Брой активни шахматисти с международен рейтинг. Тенденцията е много ясна и положителна: за последните 5 години броят на активните играчи с ФИДЕ рейтинг почти се е удвоил. **2.** Брой международни турнири, проведени през периода. През наблюдавания период броят на т.нар. „опени“ е нараснал с 37%, по голяма част от които се организират от няколко големи европейски федерации. **3.** Брой на кръговите турнири. През миналата година броят на кръговите турнири е намалял в световен мащаб и това е свързано основно с оттеглянето на спонсорската подкрепа за тях. Кръговите надпревари, особено тези на високо ниво, се превърнаха в „бутикови“ проекти на шахматни меценати със сериозни възможности. Наградните фондове на тези

турнири обикновено не се обявяват, а персонално поканените участници играят срещу индивидуално договорени хонорари. **4.** Общ брой изиграни партии. През 2013 г. в международните турнири на ФИДЕ се изиграха почти един милион партии. Това прави по 2737 партии на ден! Съвсем очаквано лидерите по брой изиграни партии са страните, в които се провеждат най-голям брой турнири – Испания и Франция, като развитието на Индия по този показател е най-обещаващо.

10. Димитрова, Л., В. Петкова (2014). Създаване на програма за определяне нивото на стратегически умения на висококвалифицирани състезатели по шахмат. Четвърта международна научна конференция „Съвременни тенденции на физическото възпитание и спорта“, ISSN 1314-2275, с.431-438. УИ „Св. Кл. Охридски“.

ESTABLISHING OF A PROGRAM FOR DETERMINE THE LEVEL OF STRATEGIC SKILLS OF HIGHLY QUALIFIED CHESS PLAYERS

Among the complex of factors, determining the level of chess mastery play, an important role has the strategic planning. This happens with the help of general principles of the chess party, like: relative value of the figures, timeliness and sequence of the actions, conquest of space and initiative, cooperation of the figures, limiting of the maneuverability of the opponent's figures, optimization of spending time on considering moves, etc. That is why, the ability to take the right strategic decisions is fundamental for the growth of a quality player. We have developed a program to determine the level of strategic skills of highly qualified chess players, which will serve as a base for evaluation, submission of adjustments and optimization of the preparation of such players. Starting from the hypothesis, that for the highly qualified chess players developing of a strategic plan for game is a norm, we have offered tasks for finding the most suitable plan in specific positions. Keywords: chess skills, chess strategy, elements of chess strategy.

Сред комплекса от фактори, определящи нивото на шахматно майсторство, важна роля играе стратегическото планиране, което се основава на общи принципи на шахматната партия, като: относителна стойност на фигурите, своевременност и последователност на действията, завладяване на пространство и инициатива, взаимодействие на фигурите, ограничаване маневреността на противниковите фигури, оптимизация на изразходването на времето за обмисляне на ходовете и т.н. **Цел:** да се разработи програма за определяне нивото на стратегически умения на висококвалифицирани състезатели по шахмат, която да послужи като изходна база за оценка, внасяне на корективи и оптимизиране на подготовката на тези състезатели. Изхождайки от **хипотезата**, че за висококвалифицирани състезатели по шахмат построяването на стратегически план за игра е норма, в създадената от нас програма сме предложили

задачи за намирането на най-подходящия план в конкретни позиции. **Предмет на изследване** са стратегическите умения на висококвалифицирани състезателки по шахмат. Обект на изследване е шахматът в дигитална среда. **Контингент на изследване**: 12 професионални състезателки по шахмат. **Анализ на резултатите**. Нивото на стратегическите умения на висококвалифицирани състезателки по шахмат може да се определи въз основа на владенето и правилната интерпретация на известни критерии и показатели: 1) Стратегическо разузнаване на шахматния противник; 2) Планиране на играта съобразно дебютния вариант на противника; 3) Преимущество и развитие на фигурите; 4) Хармонично разполагане на фигурите, централизиране и подвижност; 5) Създаване на добро пешечно разположение; 6) Създаване на проходна пешка и борба за нея; 7) Борба за овладяване на центъра; 8) Овладяване на откритите линии и диагонали; 9) Използване с цел изгода на силните и слаби полета в шахматната позиция. **Изводи**: 1. Работата с компютър, снабден със специализирани шахматни програми и анализиращи модули, в тренировъчната дейност е безспорно необходима. 2. Познаването и използването на шахматния софтуер, особено „ChessBase 12”, „Houdini 3” са сред основните инструменти, създаващи предпоставки за повишаване ефективността на тренировъчната и състезателна дейност на шахматистките от различни поколения. 3. Предложеният концептуален по структура и съдържание модел за установяване нивото на стратегически и тактически умения при висококвалифицирани шахматистки позволява да се дефинират точно и обективно силните и слаби страни на състезателките и служи за основа на последваща оптимизация на тренировъчния им процес. 4. Създадена е научна практико-приложна база за оптимизиране подготовката на висококвалифицирани шахматистки.

11. Димитрова, Л. (2015). Хибридният спорт шахбокс – възникване, състояние и перспективи за развитие. Сп. „Спорт и наука“, извънреден брой 3/2015, ISSN 1310-3393, с.19-26. Изд. БПС ООД.

THE HYBRID SPORT CHESS-BOXING – INVENTION, PRESENT STATE, AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

In 21st century the idea about sport and practising sport has been rethought. It included the value orientation of post-industrial civilization to a constant renovation. Seeking new forms of thrilling sports experiences is also accompanied by interesting creative ideas. The aim of the scientific study is to reveal the most characteristic features of the hybrid sport chess-boxing. The following tasks are related to our aim: 1. To characterize the sport chess-boxing. 2. To trace its history and origin. 3. To outline its future prospects for development. The analysis of the results showed that the main idea behind chess-boxing is to combine the intrigue of intellectual sport N1 with the spectacle of combat sport N1 as such a sports symbiosis raises very high requirements to the physical and psychic qualities of those engaged in this sport. It becomes clear that the interest in this sport is growing and this is due to its spectacular character

and to the fact that it defies the existing stereotypes –boxers demonstrate their skills on the black and white board while chess players get onto the ring wearing boxing gloves. The conclusions point out that chess-boxing can be called the sport of the new millennium because it develops simultaneously not only the physical qualities but also the mental abilities of athletes. Chess-boxing also offers the modern society an evolutionary form of a competition combining not only strength and endurance but also actual values such as intellect, self-control, and creativity.

В 21 в. идеята за спорта и спортуването е подложена на дълбоко преосмисляне, като в нея е концентрирана ценностната ориентация на постиндустриалната цивилизация към непрекъснато обновяване. Търсенето на нови форми на завладяващи спортни преживявания често е съпътствано с интересни творчески хрумвания. **Целта** на научното изследване е да се разкрият най-характерните черти на хибридният спорт шахбокс. С нея са свързани и следните задачи: 1. Да се характеризира спортът шахбокс. 2. Да се проследи историята на възникване. 3. Да се очертаят перспективите за развитие на този спорт. В **анализа на резултатите** се посочва, че основната идея на шахбокса е да се съчетае интригата на интелектуален спорт №1 със зрелищността на боен спорт №1, като подобна спортна симбиоза издига много високи изисквания към психическите и физическите качества на занимаващите се. Става ясно, че интересът към този спорт расте, като това се дължи преди всичко на неговата зрелищност и на факта, че той разбива съществуващите стереотипи – боксьорите демонстрират уменията си на черно-бялата дъска, а шахматистите се качват на ринга с боксови ръкавици. В **изводите** се изтъква, че шахбоксът може да бъде наречен спорт на новото хилядолетие, тъй като развива едновременно не само физическите качества, но и умствените способности на спортистите. Шахбоксът също така предлага на съвременното общество еволюционна форма на състезание, съчетаваща не само сила и издръжливост, но и актуални ценности като интелект, самоконтрол и креативност.

12. Димитрова Л., М. Тодоров (2015). Изследване мнението на 11-14-годишни ученици относно заниманията по шахмат в училище. Седма международна научна конференция „Съвременни тенденции на физическото възпитание и спорта“, ISSN 1314-2275, с.101-106. УИ „Св. Кл. Охридски“.

SURVEY OF THE OPINION OF 11-14-YEAR-OLD PUPILS ABOUT CHESS CLASSES AT SCHOOL

Abstract: School and educators need a simple and direct way to teach process standards. It is important that the content should not keep expanding every day. The main challenge for pupils should be to explore and develop the way that we think. If it could be fun as well, that would be ideal. Chess provides the perfect educational method to achieve that. **Key words:** chess education; chess in school; chess teacher; thinking skills; educational benefits of chess.

Последните научни изследвания, посветени на теоретичните и опитно-експерименталните доказателства за психолого-педагогическите възможности на шахмата, показват повишаване на общата успеваемост на децата, занимаващи се с този спорт. Към днешна дата шахматът е взаимосвързан с голяма група учебни дисциплини: педагогика, психология, математика, основи на компютърната грамотност, теория и методика на физическото възпитание, физиология и т.н. **Актуалността** на изследването се определя от факта, че в настоящия етап от развитието на страната ни има все по-голяма нужда от квалифицирани специалисти с високо ниво на интелектуални възможности, основата на които се полага в училищния период на развитие. От 2011г. в програмата на всички държавни училища в Армения шахматът е въведен като задължителен предмет за учениците от 2-4 клас. Играта е залегнала в задължителната училищна програма и в Азербайджан, Турция, Киргизстан, Венецуела. **Обект** на изследването е отношението на ученици от прогимназиалния етап на основната образователна степен към заниманията по шахмат в училище. **Предмет** на изследването е установяване на факторите, които влияят върху нагласите на учениците за обучение по шахмат. Методика - за целите на научното изследване съставихме анкетна карта с 8 въпроса – 6 закрити и 2 открити. Използвани са и следните математико-статистически методи: вариационен анализ, χ^2 -метод, коефициент фи (ϕ) на Пирсън. Изведени са следните изводи: **1.** Обучението по шахмат в училище влияе положително върху усъвършенстването на много психологични процеси у децата, както и върху такива качества като възприятие, внимание, въображение, памет, мислене, концентрация, което в перспектива ще им позволи да поддържат устойчив интерес към цялостния процес на обучение. **2.** 11-14-годишните ученици възприемат шахмата преди всичко като спорт, докато научното и естетическо измерение на играта са далечни за техните възприятия. **3.** Идеята за въвеждане на часове по шахмат в училище се възприема от по-голямата част от учениците от 5-8 клас, като най-предпочитана честота на занимания е веднъж седмично. **4.** Изследването показва, че учениците, живеещи в големите градове и тези в по-малките градове имат еднакви нагласи по отношение играта на шах. Независимо от местожителството значим фактор за отношението на децата към древната игра е наличието на член от семейството, който умее да играе шах.

13. Димитрова, Л. (2016). Възможности за осъвременяване на професионалната езикова подготовка в сферата на услугите на свободното време. Осма международна научна конференция „Съвременни тенденции на физическото възпитание и спорта“, ISSN 1314-2275, с.223-229. УИ „Св. Кл. Охридски“.

POSSIBILITIES FOR UPDATING THE PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE PREPARATION IN THE FIELD OF SPARE TIME SERVICES

Abstract: As it is stated in State Standards of Higher Professional Education, the main aim of foreign languages teaching is the formation of students' foreign language communicative competence in a variety of components (linguistic, discourse, socio-cultural, educational and compensatory and cognitive). The main attention is paid to the use of communicative, block-modular and information technologies. They aim to develop speech, interactive and communicative competence of specialists of narrow profile. **Key words:** foreign language communicative competence, communicative abilities, language for professional communication, principles of modular teaching

Проучването е част от научния проект „Усъвършенстване на системата за специфично чуждоезиково обучение в магистърските програми „Спорт за високи постижения“, „СПА култура, източни и аква практики“ на НСА „В. Левски“. Неговата цел е да се обоснове нуждата от професионално ориентирана езикова подготовка по руски език в сферата на услугите в свободното време и да се предложи методичен модел за такава подготовка. В **анализа на резултатите** се посочва, че за да е ефективно професионално насоченото обучение по руски език за областта на услугите на свободното време, учебното съдържание трябва да включва преди всичко материал от сферата на комуникативната дейност, теми и ситуации, речеви действия и речеви материал, максимално отчитащи професионалната насока на обучаваните. В зависимост от професионалната насоченост на обучението в учебната дейност започват да доминират форми като подготвяне на рекламни текстове, съставяне на презентации, провеждане на екскурзии, даване на терминологични указания, презентиране на различни видове услуги. Приложена е авторската методическа концепция с акцент върху тематичността като основен критерий за построяване на обучителните модули, които авторът групира в следните тематични блокове: руски език в сферата на СПА и уелнес услугите; руски език за целите на спортната анимация (зимен/летен туризъм); руски език в сферата културно-познавателния туризъм; руски език в сферата на АФА; руски език в други области, свързани с УСВ (услуги в свободното време): ловен, риболовен, винен, гастрономически и круизен туризъм. Въз основа на изложените теоретични постановки са съставени серия от уроци по съответните тематични блокове, един от които е приложен в изследването. **Изводи:** 1. Съвременната необходимост от професионална езикова подготовка по руски език в сферата на услугите в свободното време се налага от редица икономически, социални и лингводидактически предпоставки. 2.

Теоретични разработки за обучение по руски език за целите на професионалната реализация в сферата на УСВ в България липсват, а наличните общи пособия не са адаптирани към професионално насоченото обучение по руски език. 3.

Предложеният модел на преподаване отговаря както на общите лингво-методически предписания, така и на конкретните изисквания за професионално ориентирано обучение по руски език за специфични нужди.

14. Димитрова, Л. (2017). Иновативни подходи за популяризиране на шахмата. Международна научно-практическа конференция „Актуални проблеми на физическата култура“, ISBN 978-954-718-459-6, с.105-110, НСА Прес.

Abstract: In the last few years chess has moved, to a great extent, into the Internet due to the development of IT technologies, as well as the various chess computer and smart phone applications. The primary task when adapting chess to the modern reality is to bring the amateurs back from the Internet to the board. The aim of the present study is to reveal good world practices for making chess more popular owing to their innovative and non-standard nature. The research found out that the specific forms of making chess popular naturally add to the traditional marketing strategies in this field. The innovative approaches are regional, sporadic, and are always combined with show elements and spectacularity. **Key words:** chess, popularity, non-standard approaches

През последните години шахматът до голяма степен се премести в Интернет пространството благодарение на развитието на IT-технологиите, както и на разнообразните шахматни приложения за компютри и смартфони. Първостепенна задача при адаптирането на шахмата към съвременните реалии е да се върнат любителите от Интернет зад дъската. **Целта** на изследването е разкриването на добри световни практики за популяризирането на шахмата с оглед на тяхната иновативност и нестандартност. **Актуалността** на изследването се определя от нарасналия интерес към този спорт, към постиженията на водещите шахматисти и разгръщането на PR-кампании, ориентирани към развитието на шахматния бранд. **Изводи:** 1. Специфичните форми за популяризация на шахмата естествено допълват традиционните маркетингови стратегии в тази област. 2. В по-голямата си част тези инициативи тръгват от еднолични или частни организации, за които популяризирането на шахмата е приоритетна дейност. 3. Проявите, популяризиращи шахмата, се характеризират с регионалност и спорадичност. Обединява ги също така задължителното присъствие на шоу елементи и зрелищност.

15. Dimitrova, L. (2017). Survey of Chess “Profile” of Secondary School Pupils. International Scientific Congress “Applied Sports Sciences”. Proceeding book, p.399-401, NSA Press, ISBN (Print) 978-954-718-489-3, ISBN (Online) 978-954-718-490-9.

Introduction. The main purpose of the survey was to obtain basic information about school students’ attitude towards in-school and after-school chess activities and to investigate their opinion on chess tuition in school. The second purpose of this study was to identify the key motivation factors for pupils’ wish for chess tuition in school. The third objective was to

estimate the importance of chess-playing families as a background for the introduction of chess to the school environment. **Our hypothesis:** The survey of school students' opinion about in-school and after-school chess activities will show their attitude towards introduction of chess lessons to the secondary school curriculum. **Methods:** Research sampled a group of 62 children aged between 11 and 14 (boys: 35; girls: 27) from 10 Bulgarian cities. They were asked to complete a brief questionnaire. The most important questions we focused on were: "Who are you playing with?"; "Does anybody from your family play chess?"; "Would you attend chess lessons in your school?"; "How often would you like to attend chess lessons in your school?" In-depth interviews and focus group discussion were also used. **Results.** The first key theme that emerged from the data: the students' attitudes towards in-school and after-school chess activities were significantly positive. In the second instance it was instructive to view the influence of chess-playing families on pupils' motivation to learn chess in school. Both the classroom and family are bonding environment with mutual influence on each other. **Discussion.** The hypothesis of the study, according to which pupils' opinion about in-school chess activities will show their attitude towards introduction of chess lessons to the secondary school curriculum, is confirmed. It is instructive to view both the classroom and family as bonding environments. That gives us a reason to recommend inclusion of chess as a voluntary subject in some schools probably in all elementary and secondary schools.

Целта на изследването е да се получи базова информация за отношението на учениците към заниманията по шахмат в училищно и извънучилищно време, както и да се проучи мнението им за провежданите в училищата шахматни часове. Авторът също така цели да установи главните мотивиращи фактори за желанието на учащите да тренират шахмат в училище. Третата поставена цел е да се оцени значението на практикуването на шахмат в семейството за въвеждането на играта в училищна среда. В проучването участваха 62 ученици (35 момчета и 27 момичета) на възраст 11-14 г. от различни български градове. Те попълниха анкета, от която нашето внимание е съсредоточено върху следните въпроси: „С кого играете?“, „Някой член на вашето семейство играе ли шах?“, „Бихте ли посещавали уроци по шах във вашето училище?“, „Колко често бихте посещавали уроци по шах във вашето училище?“ **Резултати.** От проведеното проучване става ясно, че 11-14-годишните ученици проявяват изключително силен интерес към заниманията по шахмат в училищно и извънучилищно време. Установи се също, че наличието на „шахматна“ среда в семейството силно мотивира децата да изучават шахмат и в училище. Така училищната и семейната среда взаимно си влияят, повишавайки интереса на учениците към шахматни занимания.

16. Димитрова Л., Иван Иванов (2018). Основни разновидности на съвременния шахмат. Десета международна научна конференция „Съвременни тенденции на физическото възпитание и спорта“, ISSN 1314-2275, с.305-312. УИ „Св. Кл. Охридски“.

MAIN VARIANTS OF MODERN CHESS

Abstract: Chess has existed in various forms since the 6th century and has gone through many changes over the years. A number of alternative chess based games have been developed—some very similar to chess, and some radically different. Many of these failed to gain popularity, but a select few have large followings. The variants of chess listed below are popular enough to be available in many places all over the world or be played as side events at traditional chess tournaments. **Key words:** standard chess, variants of chess, Fischer Random Chess, hexagonal chess.

Шахматът е познат в различни форми от VI в. и е преминал през много промени през вековете на съществуването си. На базата на шахмата са възникнали голям брой подобни игри: някои изключително близки до него, а други – тотално различни. Разгледаните разновидности на шахмата са разпространени в цял свят, като също така са често срещани в съпътстващите прояви на традиционните шахматни турнири. **Целта** на изследването е да се проследи в исторически план развитието на най-популярните разновидности на шахмата, като се сравнят с класическата шахматна игра. **Предмет** на изследването е видовото разнообразие на шахматната игра. **Методологията на изследването** включва следните методи: преглед на литературните източници; ретроспективен анализ; сравнителен анализ; прогнозиране. **Изводи:** 1. Още от възникването си шахматът е подлаган на промени. Те засягат преди всичко броя, разположението и движението на фигурите, а в някои случаи и формата на шахматната дъска. 2. Заплахата от „ремиджийска смърт“ е основният двигател на промените в шахматните правила през XX в. 3. В прогностичен план може да се каже, че сред съществуващите днес разновидности на шахмата най-голям потенциал за развитие има „случайният шах на Фишер“. Във връзка с формулираните изводи бяха изведени и **препоръки** за практиката: 1. Желателно е треньорите да запознават учениците си с различните варианти на шахмата, за да придобият те по-широка представа за неограничените възможности на тази древна игра. 2. Предвид все по-дълбокото навлизане на „случайния шах на Фишер“ в практиката, той може да бъде въведен като допълнителен елемент в тренировъчния график.

17. Димитрова Л. (2018). Реализиране на индивидуален подход в преподаването на руски език в НСА „В. Левски“. Десета международна научна конференция „Съвременни тенденции на физическото възпитание и спорта“, ISSN 1314-2275, с.299-304. УИ „Св. Кл. Охридски“.

APPLYING INDIVIDUAL APPROACH IN TEACHING RUSSIAN LANGUAGE AT NSA „V. LEVSKI“

Abstract: The article deals with the individualized education as one of the modern trends of professional education in NSA “V. Levski”. Reveals its essential characteristics, and proves the necessity of its use and conditions of realization in Sport Academy. It lists the basic principles, oriented on creation of conditions for personal and professional development of the student and also clarifies the role of a teacher and student. **Key words:** foreign language

teaching, individual approach, professional education, principles and conditions of individualized education.

В статията се разглежда индивидуализираното чуждоезиково обучение като една от съвременните тенденции в професионално образование в НСА „В. Левски“. Разкриват се неговите същностни характеристики, обосновава се необходимостта от използването му и условията за реализацията му в Спортната академия. Изброяват се базовите принципи, ориентирани към създаване на условия за личностно и професионално израстване на студентите, а също така се уточнява ролята на педагога и обучаваните. Актуалността на индивидуализацията на обучението по чужд език е обусловена от големите индивидуални разлики при тези качества на обучаваните, от които зависи резултатът от обучението им: нивото на знания, навици, учебни умения и способности.

Целта на изследването е да се демонстрират предимствата на индивидуалния подход за повишаване ефективността и качеството на обучението по чужд език (руски) в системата на професионална подготовка на студенти от НСА „В. Левски“. **Обект** на изследването е учебната дейност на студенти от НСА в условията на диференцирано обучение. **Предмет** на изследването са студентите специалисти по спорт от НСА „В. Левски“, изучаващи руски език. Методи на изследването: педагогическо наблюдение на учебния процес в часовете по руски език, експертна оценка, беседа, тестиране, метод на анализ и синтез. **Изводи:** 1. Принципите на индивидуалния и диференцирания подход въздействат върху всички компонентни на системата на обучение по руски език като чужд. 2. Най-приемливите форми за организиране на учебния процес са груповата и междугруповата работа на студентите, тъй като непосредственото общуване неизбежно изисква поддържането на благоприятен психологически климат в групата. 3. Оптималната реализация на принципа за индивидуален подход в обучението по руски език като чужд изисква редица професионално-значими умения на преподавателя. 4. Съобразяването с присъщите за студентите мотиви, стимули и цели позволява да се реализира принципът на индивидуализацията, тъй като дава възможност на преподавателя да предлага на студентите вариативни учебни задачи, които са интересни и разбираеми за тях. **Препоръки:** 1. При по-голям контингент студенти е уместно при разделянето им по групи да се отчита не само нивото им на владение на руски език, но и практикувания от тях спорт. 2. При съставянето на задачи и упражнения да се изхожда от специфичната за всеки вид спорт лексика. 3. При интерес от стана на студентите могат да се включат тясноспециализирани текстове като извадки от правилници, регламенти, съдийски наръчници и т.н.

НАУЧНИ СТАТИИ

18. Димитрова, Л. (2010). Методология за съставяне на тестове за определяне нивото на подготовка на напреднали шахматисти. Сп. „Спорт и наука”, извънреден брой, 2010 г., част II. ISSN 1310-3393, с. 103-107. Изд. Б ИНС.

CREATING TESTS TO DETERMINE THE PREPARATION LEVEL OF ADVANCED CHESS PLAYERS

In chess, tests give a real opportunity to determine the level of preparation. The fact, that whole chess matter can be presented in the form of tests, only stimulates their use. The main purpose of these tests is to reveal in detail the tactical and strategic skills of young chess players with a view to introduce a new methodology for improving these skills. Our survey showed that we need a certain level of preliminary preparation, which may be used as a starting point in the selection of test problems. To determine the initial level of preparation, we used 32 chess problems selected by us, divided in two groups –tests for the examination of tactical skills and tests for the examination of strategic skills. The results of the pedagogical experiment have shown that tests for determining the preparation level of advanced chess players provide an objective assessment of the strategic and tactical knowledge of tested players. After the analysis of the results the following recommendations may be suggested: 1. For more precise determination of the ability level, problems from the opening and endgame part of the game may be included. 2. A time limit must be set for problem solving. This is due to the fact that in chess time appears as a very important factor. 3. A level of difficulty from 1 to 3 to be assigned to each position as well. This allows seeing how many problems of a certain level of difficulty are correctly solved. **Key words:** methodology, chess tests, strategic and tactical skills, level of preparation.

В шахмата, подобно на много други спортове, използването на специфични тестове предоставя адекватни възможности за определяне нивото на подготовка на даден състезател. В полза на тестовете за определяне на шахматното ниво е и фактът, че на практика цялата шахматна материя позволява да бъде обхваната във вид на тестове. В статията се акцентира върху разработените от автора специализирани шахматни тестове за определяне нивото на подготовка на напреднали състезатели. Целта на тестовете е по-детайлно разкриване на тактическите и стратегически умения на младите шахматисти с оглед прилагане на методика за усъвършенстване на тези умения. Съдържанието на тестовете е избрано след анкета с 33 водещи български шахматисти. Първоначалните проучвания показаха, че се изисква определено равнище на предварителна подготовка на обучаващите се, което да послужи като изходна база за подбора на тестовите задачи. Като показатели за изходна база на тестираните лица са заложили следните изисквания: първи разряд или звание кандидат майстор на спорта, както и личен коефициент ЕЛО в границите 1700-2000 т. В теста влязоха 32 селектирани от нас задачи, обединени в две големи групи – тестове за проверка на тактическите знания и тестове за проверка на

стратегическите знания. **Изводи:** резултатите от педагогическия експеримент показаха, че тестовете за определяне нивото на подготовка на напреднали състезатели дават реална оценка на стратегическите и тактическите познания на тестираните. Въз основа на тези резултати може да се заключи, че тестовете се явяват стабилна изходна база за проверка на знанията на тестираните, като същевременно показват пропуските им в стратегически и тактически план, върху които трябва да се работи. Основното им достоинство се състои в тяхната универсалност: използването им не изисква предварителна подготовка нито от страна на треньора, нито от страна на състезателите; могат да се използват както от треньори при групова работа, така и от отделни шахматисти, занимаващи се самостоятелно.

19. Dimitrova, L. (2012). Stages and levels in the evolution of chess ideas. Proceeding book XVI International Scientific Congress „Olympic Sports and Sports for All“ & VI International Scientific Congress „Sport, Stress, Adaptation“. Sport&Science, Extra issue, 2012, Part I. ISSN 1310-3393. p. 68

Formation of substantial chess ideas is gradual process, which follows historical development of chess masters. Evolution of the ancient game is the main motive power of this phenomenon. Increase of chess popularity worldwide, organization of the first international tournaments, publication of specialized chess literature as well as analyze of historical achievements lead to new, different points of view on some basic aspects of the game. Chronologically first appears combinational style of play, which reigns for a very long time due to its flash and aesthetical effect. The next step in the evolution of chess ideas was made by François-André Danican Philidor (1726-1795), the strongest chess player of the second half of 18th c. In his main work *Analyse du jeu des Échecs* (1749 г.) he defines and gives proof of common principles of chess game. A century later the first World Champion Wilhelm Steinitz (1836-1900) made new step in the evolution of chess ideas with his positional theory. Big role for next evolution of chess ideas has had the controversy from the beginning of the last century between Dr. Siegbert Tarrasch and Aron Nimzowitsch. Two distinguished grandmasters and chess theoreticians set up a heated argument about importance of the center, methods of its occupation and control. With global spreading of chess information starts the next stage of the evolution of the chess ideas. This development has led to a broadening of knowledge and the opportunity to access ideas far more quickly. With the advances and elaboration of opening theory and the advent of the internet, databases and chess-playing computer engines any player can reach a certain level. Being able to search millions of games on a hard drive is certainly easier than looking through hundreds of periodicals. At the highest level, new moves are seen only after 20, 25 or more theoretical moves are played, if they are seen at all. A player who knows the theory of an opening will beat a player who doesn't. Preparation and memorization count for more than skill and ability. Players no longer have to work things out, even before the game - computers will do that and the player's job is to memorize the results. General principles are moving more and more into the background, calculating move sequences is more important. The machine doesn't

care about style or patterns or hundreds of years of established theory. It counts up the values of the chess pieces, analyzes a few billion moves, and counts them up again.

Формирането на значимите идеи в шахмата става постепенно, следвайки процеса на историческо съзряване на шахматните майстори. Увеличаването на популярността на шахмата в световен мащаб, организирането на първите международни турнири, където си дават среща най-силните шахматисти, появата на специализирана шахматна литература, както и творческото осмисляне на историческите натрупвания допринасят за създаването на нови, различни гледни точки върху някои основни елементи от играта. Това намира най-ярко отражение в стила на игра на водещите шахматисти, които са и най-изявените инициатори на развитието на шахмата. Първа в исторически план възниква идеята за величието на комбинационния стил, който дълго време властва еднолично благодарения на външния си блясък и естетически ефект. Следващата стъпка в еволюцията на шахматните идеи е направена от френския майстор Андре Даникан Филидор, най-силния шахматист от втората половина на 18 в. В своя най-значим труд “Анализ на шахматната игра” (1749 г.) Филидор дефинира и обосновава редица общи принципи за строежа и воденето на шахматната партия. Близо век по-късно първият световен шампион Вилхелм Щайниц прави нова стъпка в еволюцията на шахматните идеи със своята позиционна теория. Голяма роля за поредното еволюиране на шахматните идеи изиграва полемиката, разгоряла се в началото на миналия век между Зигберт Тараш и Арон Нимцович. Дватама видни гротмайстори и шахматни теоретици заформят задочен спор за значението на центъра, начините на неговото заемане и контрол. Интересен етап в еволюцията на шахматните идеи представлява т.нар. идея за изчерпването на потенциала на шахматната игра. Нов етап в еволюцията на шахматните идеи поставя глобализацията на разпространението на шахматна информация. Благодарение на Интернет и останалите съвременни технологии шахматната информация достига бързо и безпрепятствено до най-отдалечените кътчета, което позволява на милиони шахматисти – професионалисти и любители – да са в крак с последните новости в областта на теорията и практиката на древната игра. С напредването на компютърните технологии шахматните идеи започнаха да еволюират по-често. Това се отнася с особена сила за дебютните варианти, където благодарение на дълбоките аналитични възможности на компютърните програми топгротмайсторите и техните шабове генерираха десетки нови идеи, свързани най-вече с постановката и ролята на фигурите и пешките в началния стадий на партията.

20. Димитрова, Л. (2012). Основни типови комбинации в тренировъчния процес на подрастващи шахматисти. „Спорт и наука”, извънреден брой 3/2012 г. ISSN 1310-3393, с.264-273.
BASIC TYPICAL COMBINATIONS IN THE TRAINING PROCESS WITH YOUNG CHESS PLAYERS

By means of purposeful training young chess players are able to improve their tactical skills significantly. To develop combination vision it is useful to solve chess problems, or examples from practical games, where the main goal is to find out the right tactical idea. The purpose of this lecture is to examine the basic typical combinations which are very important for the progress of intermediate chess players. There are several tactical motifs that can be seen in their games frequently: double attack, deflection, elimination of a defending piece, pinning, mate of the back rank. Therefore it is advisable to include such kind of chess problems as a constant part of their training process. **Key words:** tactics, combination vision, typical combinations, level of preparation.

Статията разглежда принципите на подбор на типови комбинации, подходящи за обучението на подрастващи шахматисти с ниво първи разряд и кандидат майстор на спорта. Въз основа на анализ на практически партии се изяснява, че при тези състезатели най-често възникват предпоставки за няколко типови комбинации, свързани със следните тактически мотиви: *двоен удар, отвличане, унищожаване на защитата, свързка, мат по последния хоризонтал*. Препоръчва се задачите да се подбират по трудност така, че да могат да бъдат решавани, без да се местят фигурите по дъската. Предлаганите задачи следва да са с възходяща степен на трудност, за да има постепенна адаптация към разглеждания материал. **Изводи:** 1. Повишаването на майсторството на подрастващи шахматисти е пряко свързано с овладяването на най-често срещаните в практиката типови комбинационни мотиви. 2. Комбинационното зрение може и трябва да се тренира чрез различни методи, като един от най-ползотворните е решаването на комбинации. 3. Целесъобразно е задачи с различна степен на трудност, съдържащи най-често срещаните комбинационни мотиви, да се включват като неизменна част в тренировъчния процес на подрастващите шахматисти.

21. Димитрова, Л. (2016). Особенности на преподаването на руска спортна лексика на студенти в НСА „В. Левски“. Сп. „Спорт и наука“, брой 1/2016, ISSN 1310-3393, с.160-164. Изд. Зона Арт Принт ЕООД.

SOME FEATURES OF TEACHING RUSSIAN SPORT LEXICOLOGY TO STUDENTS OF NATIONAL SPORTS ACADEMY „VASSIL LEVSKI“

Abstract. The purpose of this paper is to suggest a theoretical motivation of methods for developing skills for bilingual professional communication of the NSA students. The object of the survey is professional language preparation of the NSA students. Subject of the study is the process of developing skills and habits for bilingual communication in sport field. Research Methods: survey, observation, summarizing, interpretation. Practical significance: survey data can be used for composing a course of Russian sport terminology as well as for developing textbooks, specialized phrasebooks and sport dictionaries. Conclusions: 1. For full mastering of Russian sport vocabulary students need at least medium language level in Russian. 2. Compilation of terminology dictionaries of different kinds of sport will make learning of

Russian sport lexicology more comfortable for students. 3. Audio and video presentations in Russian language classes increase significantly amount of acquired knowledge. **Key words:** foreign language acquirement, sport terminology, bilingual professional communication.

Целта на публикацията е теоретично обосноваване на нуждите от методика за формиране на умения и навици за двуезично професионално общуване на спортните специалисти от НСА „В. Левски“. **Обект** на изследване е професионалната езикова подготовка на студенти от НСА. **Предмет** на изследването е процесът на формиране на умения и навици за двуезична комуникация в областта на спорта. Методи: проучване, наблюдение, обобщение, интерпретация. **Практическа значимост:** материалите от публикацията могат да се използват като база за съставяне на лекционен курс по руска спортна терминология, а също и за разработка на учебни пособия, специализирани разговорници и спортни речници. **Изводи:** 1. Пълноценното овладяване на руска спортна лексика изисква над начално ниво на владеење на езика 2. Съставянето на терминологични речници по различните видове спортове значително ще облекчи студентите при усвояването на рускоезичната спортна лексика. 3. Презентационното онагледяване на часовете по руски език увеличава сериозно степента на възприемане на преподавания материал.

22. Izov N., Veneta Petkova, Leyla Dimitrova (2016). Innovative Models of Teaching in Training of Adolescents Chess Players. Journal of Sports Science 4 (2016) pp. 75-79 ISSN 2332-7839.

The development of computer technologies, specialized software and Internet deepens the connection between them and the chess. Its relatedness increases both on educational and training and on competitive level. The contemporary training of adolescents players has very unified character and a comprehensive innovation methodology would be applicable to players, who are different at strength and age. Increasing the massiveness in junior chess implies a higher quality of coaching work, related to the use of IT innovation and modern software chess products. **Hypotesis:** The use of computer innovation would increase the effectiveness of the educational and training process in chess. **Objective:** To prove the improvement of the effectiveness of the educational and training process through the development and testing of innovative education model for adolescents players with predominantly using of specialized chess software analytical module and web-based learning. **Methodology:** Pedagogical experiment, expert evaluation, questionnaire survey, sports pedagogical testing and mathematical and statistical methods. **Conclusion:** The experimental methodology for the training of adolescents players by using specialized chess software, internet and web-based

forms of training leads to higher efficiency of the training sessions and higher results, compared to traditional ones.

Развитието на компютърните технологии, специализирания софтуер и Интернет задълбочава връзката между тях и шахмата. Това се отразява на образователно, тренировъчно и състезателно ниво. Като цяло тренировките на подрастващи шахматисти имат стандартен, унифициран характер, а една по-всеобхватна иновационна методология би била по-подходяща за различаващи се по шахматно ниво и възраст състезатели. Увеличаването на масовостта на младежкия шахмат води до повишаване равнището на треньорската работа, което от своя страна води до съответното повишено използване на ИТ-иновациите и съвременния шахматен софтуер. **Хипотезата** на изследването е: използването на компютърни иновации ще повиши ефективността на образователния и тренировъчен процес в шахмата. **Цел:** да се докаже подобреното в ефективността на образователния и тренировъчен процес чрез създаването и тестирането на иновационен тренировъчен модел за подрастващи шахматисти с преобладаващо използване на специализиран шахматен софтуер, аналитичен шахматен модул и уеб-базирано обучение. **Методология:** педагогически експеримент, експертна оценка, анкетно проучване, спортно-педагогическо тестиране, математически и статистически методи. **Заключение:** експерименталната методика за тренировка на подрастващи шахматисти чрез използването на специализиран шахматен софтуер, интернет и уеб-базирани форми на обучение води до висока ефективност на тренировъчните занимания, като и до високи състезателни резултати в сравнение с традиционните тренировъчни методики.

23. Dimitrova L. (2016). Foreign language in the system of professional preparation of specialists in sports university. British Journal of Educational and Scientific Studies, No.1. (23), January - June, 2016. VOLUME XII, p.460.

The manuscript claims that communicative knowledge and skills related to organizing and performing a pedagogical, interpersonal and formal communication is in the basis of sports specialists' professional activities. That is why teaching foreign languages to non linguistic students such as the graduates at the NSA is aimed at building a foreign language professional competence needed for the practical use of the language in their future professional field. The author introduces some basic methods and a program for Russian language teaching aimed at maximum development of speaking, audio, and reading skills with the use of modern teaching methods. The author also outlined the major tasks of Russian language course at NSA: teaching different kinds of speech activities on the basis of sports oriented lexical and grammatical minimum; learning basic terminology in students' majors; building skills for searching information in Russian language about students' majors. **Key words:** foreign language; Russian language; professional communication in a sports environment; professionally oriented vocabulary.

В статията се разглежда проблемът за изучаването на професионално ориентиран чужд език, в частност руски език, от студенти в спортен университет. Изтъква се, че в основата на професионалната дейност на спортния специалист лежат комуникативните знания и

умения, които са свързани с организирането и осъществяването на педагогическо, междуличностно и делово общуване. Затова целта на обучението по чужд език на студенти нелингвисти, каквито са випускниците на НСА, е формиране на чуждоезикова професионална компетентност, достатъчна за практическото използване на дадения език в бъдещата им професионална дейност. Авторът предлага също и основа на методика и програма за обучение по руски език. При нея съдържанието на обучението е насочено към максимално развитие на говоренето, аудирването и четенето, използвайки съвременни методи на преподаване. Предвид бъдещата професионална реализация на випускниците на НСА са набелязани основни структурни елементи на обучението им по руски език със съответните съдържателни компоненти от областта на фонетиката, лексиката и граматиката. Изведени са и основните задачи на курса по руски език в НСА: обучение на различните видове речева дейност на базата на лексико-граматичен минимум със спортна насоченост; овладяване на базова терминология по профила на подготовка; създаване на умения за търсене на информация по съответния профил на руски език.

24. Димитрова, Л. (2017). Новото лице на шахмата. Шампионите от компютърния век. Сп. „Спорт и наука“, брой 1/2017, ISSN 1310-3393, с.83-89. Изд. БПС ООД.

THE NEW FACE OF CHESS. CHAMPIONS OF COMPUTER AGE.

Abstract. In search for popularity the contemporary chess is integrating deeply in the Internet space, which is, according to lots of people, the natural environment for the development of this ancient game. In order to reach a wider range of amateurs, chess needs TV broadcasting but it should meet three main criteria to be spectacular: time availability for efficient creativity, high level of dynamics and understanding of the game. The article shows how, abiding by the laws of business in sport, chess can be telegenic. Through proper marketing and appropriate use of modern digital technologies the commercial potential of chess is revealed. The introduction of the on-line era gives a new impetus for the development of this sport by turning it into a real IT phenomenon. **Key words:** rapid chess; digital technologies in chess; commercial potential of chess.

В търсене на популярност съвременният шахмат все по-дълбоко се интегрира в интернет пространството, което според мнозина е естествената среда за развитие на древната игра. За да достигне до по-широк кръг от любители обаче шахматът се нуждае и от телевизионно излъчване, за нуждите на което трябва да отговаря на три основни критерия за зрелищност: наличие на достатъчно време за ефективно творчество, висока динамичност и достъпност на играта. В статията се показва как, следвайки законите на бизнеса в спорта, шахматът може да бъде телегеничен. Чрез правилен маркетинг и удачно използване на съвременни дигитални технологии се разкрива търговският потенциал на шахмата. Настъпването на онлайн ерата дава нов импулс за развитието на

този спорт, като го превръща в истински IT-феномен. Интерактивността, потребителският контент (съдържание, създавано от самите ползватели на интерактивната услуга), ефектът на присъствието се превръщат в инструменти за създаване на спортни излъчвания от нов тип. Шахматът започва да формира нова обществена тенденция – наклонност към интелектуални игри. За да се задържи този интерес обаче, трябва да се развие маркетинговата съставна на съвременния шахматен спорт - съответната шахматна инфраструктура, клубове, треньори, дигитални приложения, онлайн платформи и т.н.

25. Димитрова Л. (2018). Педагогически особености в обучението по професионално ориентиран чужд език. Сб. „Личност. Мотивация. Спорт.“ Т.23. ISBN 978-954-718-576-0. p.203-212. НСА ПРЕС.

PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF TEACHING VOCATIONAL FOREIGN LANGUAGE

The article considers problems of teaching foreign languages in non-linguistic higher educational institutions. In the article a necessary change of the paradigm in methodology of teaching foreign language from traditional approaches to development of foreign language communication skills on professional topics is considered. It is carried out the search for methods and tools for the successful mastery of the language of sport specialization in NSA “V. Levski”.

Key words: communicative competence, pedagogical terms, professionally oriented teaching, criteria for material selection.

В статията се разглеждат проблемите на преподаването на чужд език в неезикови висши училища. Повдига се въпросът за необходимостта от промяна в методиката на обучение по чужд език - от традиционните подходи в посока развиване на навици за чуждоезиково общуване на професионални теми. Разискват се методи и средства, насочени към успешното овладяване езика на спортната специалност в НСА „В. Левски“. **Целта** на изследването е теоретично осмисляне на особеностите и трудностите в преподаването на чужд език в спортни висши училища и обосноваване на някои приложно-практически възможности за решаване на тези проблеми. **Обект** на изследването е процесът на овладяване на чуждоезикова комуникативна компетенция от студенти от НСА „В. Левски“, изучаващи руски език. **Предмет** на изследването е организацията, съдържанието и специализираната методика за обучение по руски език за комуникативни цели в областта на спорта. **Изводи:** 1. Анализът на методическата литература и собственият ни преподавателски опит показват, че е необходимо последващо осмисляне на принципите на професионално ориентираното обучение по чужд език, като следва да се търси съответствие между съдържанието от една страна и методите и средствата, използвани в учебния процес, от друга. 2. Спортните текстове, съдържателно

допълвайки и разширявайки се, създават базата, върху която студентите-спортисти успоредно и балансирано развиват навиците и уменията си и в четирите вида речева дейност. Използването на спортна тематика, предизвикваща лична заинтересованост у студента-спортист, е важно средство за стимулиране на речевата активност. 3. Обучението в група с различно ниво на владееене на чужд език трябва да е ориентирано към създаване на възможности за индивидуално (съобразно личните способности и особености на студента) придвижване по предвидения материал.

4. Практиката в чуждоезиковото обучение на студенти-спортисти показва, че изброените педагогически особености трябва да бъдат взети предвид при разработването на комуникативно ориентирани уроци и теми за конкретните спортни специалности. Този подход позволява също така и да се поддържа високо мотивационно ниво по време на часовете по чужд език, тъй като създава благоприятни условия за формиране на професионални компетенции у бъдещите спортни специалисти. 5. При разработването на ефективно учебно пособие трябва да се отчитат следните фактори: бъдещата специалност на студентите, професионалната им мотивация, нивото на владееене на чужд език, както и спецификата на развитие на чуждоезикова компетенция в съответната професионална сфера.

26. Dimitrova, L. (2019). Design of Russian language education material for sports professionals. International Scientific Congress “Applied Sports Sciences” and Balkan Scientific Congress „Physical Education, Sport, Health“. 15-16 November, 2019. Proceeding book, ISBN (Online): 978-954-718-601-9; ISBN (Print): 978-954-718-602-6. Pp. 413-417.

Introduction: The article describes the design of a Russian textbook for special purposes, which includes authentic materials and communicative exercises. The textbook provides some principles and innovative approaches to the selection of the content of the educational material. It also provides some sample exercises for teaching sports students how to use Russian in their professional field. **Methodology.** The conducted study was based on the analysis of the textbooks used to teach sport students. During the research theoretical analysis, study of materials on the subject and comparison methods were used. **Discussion.** The author explains the approach to the design of educational materials, taking into account the specific nature of the universities where foreign languages is a minor discipline. It concerns the learning objectives, the curricula, the scope of language applications, etc. The article is based on the author's own experience in teaching Russian language at sports university. **Conclusions.** The article establishes some main principles of designing a contemporary Russian textbook for sport specialists. Specifically, the textbook material should be systematic, functional, understandable, problematic, informative, communicative, contextual, and authentic. The practical orientation of training and the functional approach to selecting and applying linguistic material require

cooperation between a Russian teacher and sports specialist in order to avoid subjective adaptation.

Належащи за съвременния етап въпроси в областта на методиката на обучение по руски език като чужд за специални цели се разглеждат в неголям брой разработки, по-старите от които вече са загубили своята значимост. В тази светлина повишаващите се изисквания към езиковата компетентност на студентите от НСА „В. Левски“ обуславят необходимостта от създаване на съвременна система за професионално ориентирано обучение по руски език. Крайната цел на това обучение е развиването на комуникативна компетентност в професионалната сфера на спорта. В настоящата разработка накратко се дефинира потребността от комуникативна насоченост на чуждоезиковото обучение за специализирани спортни кадри. В статията също така се обуславя необходимостта от разработване на нова програма и учебно помагало, ориентирани към специфичните нужди на студенти-спортисти и отговарящи на съвременните цели на специализираното обучение по руски език в тази сфера. **Целта** на настоящото изследване е теоретично осмисляне на съвременните особености в преподаването на руски език в спортни висши училища и обосноваване на някои приложно-практически възможности за оптимизиране на този процес. **Обект** на изследването е процесът на овладяване на чуждоезикова комуникативна компетенция от студенти от НСА „В. Левски“, изучаващи руски език. **Предмет** на изследването е организацията, съдържанието и специализираната методика за обучение по руски език за комуникативни цели в областта на спорта. Литературният обзор, обобщаването на натрупания методическия опит, както и практическите ни наблюдения ни помогна да изработим своя авторска позиция относно разработването на учебно помагало. Тезата ни намери практическа реализация в създаденото от нас „Учебно помагало по руски език за студенти от НСА „В. Левски“. Двете части на практическото помагало са създадени спрямо изложените по-горе критерии за комуникативна насоченост на обучението и за професионална приложимост на изучавания материал. **Изводи:** 1. Необходимо е последващо осмисляне на принципите на професионално ориентираното обучение по чужд език, като следва да се търси съответствие между съдържанието от една страна и методите и средствата, използвани в учебния процес, от друга. 2. Използването на спортна тематика, предизвикваща лична заинтересованост у студента-спортист, е важно средство за стимулиране на речевата активност. 3. При разработването на ефективно учебно помагало трябва да се отчитат следните фактори: бъдещата специалност на студентите, професионалната им мотивация, нивото на владееене на чужд език, както и спецификата на развитие на чуждоезикова компетенция в съответната професионална сфера. 4. Работата със създаденото от нас „Учебно помагало по руски език за студенти от НСА „В. Левски“ ще помогне на обучаването при: възприемането на видовете речева дейност (говорене, аудирание, четене) на руски език на базата на лексико-граматичен минимум със спортна насоченост; усвояването на определен обем общолитературна лексика, която се използва широко и в областта на спорта; овладяването на базова терминология по профила на

подготовка; развиване на умения за съзнателно използване на изучения лексикален материал в устната реч; придобиване на навици за диалогична и монологична реч с използване на най-употребяваните и сравнително прости лексико-граматични средства в сферата на дадената професионална комуникация; създаването на умения за търсене на информация по профила на подготовка на руски език.

27. Димитрова, Л. (2019). Етапи на работа с лексикалния материал при обучението по руски език като чужд. Годишник на НСА „В. Левски“, т.2/2019. ISSN (Print) 2682-9908. с.195-199. НСА ППЕС

STAGES OF WORK WITH VOCABULARY MATERIALS IN RUSSIAN LANGUAGE TEACHING

Abstract: The manuscript reveals the peculiarities of the vocabulary work in Russian language teaching to sports students. Three major stages in the teaching process as regards vocabulary were differentiated: semantics, attaching the meaning of the word, and control over the learnt words. Each stage is characterized with certain peculiarities. At the first stage these are the ways of semantics which consider the different levels of education; at the second – these are the different types of vocabulary exercises; at the third – the efficient ways of control. The author also analyzes the lexical and educational habits which are formed in the students at each stage. There are some sample exercises, designed by the author and used in her practical experience at NSA “Vassil Levski”. **Keywords:** vocabulary teaching, means of semantics, vocabulary exercises, vocabulary learning control.

В статията се разкриват особеностите на работа с лексикалния материал при обучението по руски език като чужд на студенти спортисти. Диференцират се три основни етапа в преподаването на лексика: семантизация, закрепване на значението на думата и контрол на изучените думи. Анализират се също така лексикалните и учебни навици, които се формират у студентите на всеки етап. Привеждат се и примерни упражнения, разработени от автора и използвани в преподавателската му практика в НСА „В. Левски“. **Целта** на настоящата разработка е да се характеризират особеностите на основните етапи в работата с лексикален материал при обучението по руски език като чужд. **Обект** на изследването е процесът на обучение по специализирана руска лексика при студенти спортисти. **Предметът** на изследване е формирането на лексикални навици у изучаващите руски език студенти в НСА „В. Левски“ и анализ на лексикалните упражнения за закрепване на тези навици. **Методика** на изследването: При разработване на темата авторът прилага общоприети и ефективни методи за научни изследвания, като: синтез на информация, структурно-съпоставителен и контекстуален анализ, както и семантико-функционални параметри. **Изводи:** 1. Изборът на начин за семантизация във всеки отделен случай се определя от характера на думата, етапа на обучение и нивото на

обучаваните. 2. При семантизацията на лексикалния материал е важно да се използват разнообразни прийоми, които да се комбинират, тъй като това спомага за избягване на монотонността и еднообразието, а също така способства по-доброто разбиране на въвежданата лексика. 3. Главна роля при усвояването на лексиката играят упражненията, основани на многократно повторение на думите в различни ситуации и контексти. 4. Като учебни стимули за повтаряне и закрепване на лексиката е удачно да се използват различни ситуационни задачи, игри, решаване на специално съставени кръстословици, инсцениране на диалози със задължително включване на изучаваните думи и др.

28. Димитрова, Л. (2019). Чуждоезиковите заимствания в съвременната руска спортна лексика. Orbis linguarum („Езиков свят“). Филологическия факултет при ЮЗУ „Неофит Рилски“. ISSN 2603-4026 (Online); ISSN 1312 – 0484 (Print). (под печат)

ABSTRACT: The article deals with the specificity of sports terminology which includes a lot of terms taken from the theory and methods of physical education related to the scientific and educational subjects (biomechanics, sports psychology and pedagogy, hygiene, physiology, biochemistry, etc.) and are widely used in specialized literature and social intercourse. The characteristic features of Russian sports terminology are defined: ways of word formation; the trends to make the language sound more professional, jargon like; the international orientation of language and its active penetration in the native language; borrowing words from foreign languages and their variations. The issue concerning the foreign words borrowed in Russian sports terminology is viewed and the reasons for their appearance, place in the language, their distribution in semantic groups and their area of usage are discussed. It is pointed out that in the modern Russian sports terminology one can most often come upon English borrowings. The most important factors for acquisition of English-derivatives in sports language are emphasized. Some aspects of the phonetics-orthographic adaptation of sports English derivatives in Russian language are examined and compared to the same processes in Bulgarian language. It is pointed out that in the process of structural-semantic adaptation the English derivatives have a great influence on the differentiation and internalization of sports terminology in the native language-recipient: the polysemy is widened; homonymy appears, as well as some new synonymous lines. A classification of English derivatives according to their area of usage is introduced.

KEYWORDS: Russian sports terminology, English borrowings, structural-semantic and phonetics-orthographic adaptation of sports English derivatives.

В статията се разглежда спецификата на спортната терминология, която включва много понятия от теорията и методиката на физическата култура, свързани с научните и учебни дисциплини (биомеханика, спортна психология и педагогика, хигиена, физиология, биохимия и др.) и широко използвани в специализираната литература и професионалното общуване. Определят се характерните черти на руската спортна лексика: начини на словообразуване; тенденции към професионализация, жаргонизация,

интернационализация; активното ѝ проникване в общонародния език; тенденцията към чуждоезикови заимствания; вариативността на заемките. Разглежда се проблемът за чуждоезиковите заимствания в руската спортна лексика, като се коментират причините за появата им, мястото им в език, разпределянето им в семантични групи, сферата им на употреба. Отбелязва се, че в съвременната руска спортна терминология се срещат най-често заимствания от английски език. Акцентира се върху най-важните фактори за усвояване на англицизмите в спортния подезик. Разглеждат се някои аспекти на фонетико-ортографската адаптация на спортните англицизми в руски език в сравнение със същите процеси в български език. Подчертава се, че в процеса на структурно-семантична адаптация англезичните заимствания оказват съществено влияние върху диференциацията и интернационализацията на спортната понятийна база в езика-приемник: разширява се полисемията, появява се омонимия, както и нови синонимни редове. Привежда се класификация на англицизмите според сферата им на употреба.

29. Димитрова, Л. (2019). Особенности в преподаването на руски език като чужд за специализирани кадри в областта на спорта и туризма в свободното време. Сп. „Чуждоезиково обучение“. Национално издателство „Аз-буки“. ISSN 1314–8508 (Online); ISSN 0205–1834 (Print) (под печат)

Abstract. The manuscript views some issues of specialized foreign language education of employees in the field of sport and tourism in free time. The interest in this topic was provoked by the rapid development of the processes in this area of human activity which led to the need of more employees who speak the language of their partners and clients. The requirement for professional communicative orientation of Russian language education as well as the basic principles and approaches to the selection and contents of this education are substantiated. Some major aspects in teaching Russian in a non philological university were also formulated. The author points out the significance of the method of project work in teaching Russian to specialized employees in the field of sport and tourism in free time in conditions of a small number of foreign language classes at NSA “V. Levski”.

Статията разглежда някои въпроси на специализираното чуждоезиково обучение на кадри в сферата на спорта и туризма в свободното време. Интересът към тази тема е предизвикан от бурното развитие на процесите в тези области на човешката дейност, което доведе до необходимост от допълнителни кадри, владеещи езика на партньори и клиенти. Обосновава се изискването за професионална комуникативна насоченост на обучението по руски език на специалистите в тези области, а също и основните принципи и подходи към подбора на съдържанието на това обучение. Формулирани са и някои нови аспекти в преподаването на руски език в нефилологично висше училище. В статията се изтъква значението, което има методът на проектните задачи в рускоезичното обучение на специализирани кадри в областта на спорта и туризма в свободното време, в условията на малък брой аудиторни часове по дисциплината „чужд език“ в НСА „В. Левски“.

Гл. ас. Лейла Димитрова, доктор